

Mont
serra

mil anys d'art
i d'història

CATALÀ

Situat en una muntanya de relleu impressionant, el monestir de Santa Maria de Montserrat ha viscut una llarga història que l'ha dut a ser un santuari d'una gran popularitat, a desenvolupar-se com un focus cultural molt rellevant, superar una destrucció gairebé total i a esdevenir un punt de referència per al país.

A través de totes aquestes circumstàncies, mai no ha deixat de ser una comunitat de fe que ha perseverat fidelment sota la regla de sant Benet durant mil anys.

Les obres d'art conservades al monestir prenen la veu per explicar amb el seu testimoni aquesta història mil·lenària.

Terribilis est locus iste Abans del monestir

El monestir de Montserrat es va fundar en una muntanya més que mil·lenària. La seva geologia ha meravellat des de sempre els humans que hi han viscut a la vora i que sovint hi han vist, com en altres llocs naturals extraordinaris, una manifestació del que és diví. Com a la Tebaida dels antics monjos cristians d'Egipte, el relleu impressionant de Montserrat, junt amb les dificultats d'accés, afavorí que fos de bona hora lloc de retir espiritual: ja abans de la fundació del monestir de Santa Maria s'hi documenten diferents esglésies.

_ 01

El massís de Montserrat s'eleva fins als 1.236 metres al cim de Sant Jeroni. Fins fa 23 milions d'anys, l'indret era una vall on es van anar acumulant sediments procedents de muntanyes veïnes i que, compactats, van formar una roca rosada i farcida de còdols anomenada conglomerat. Després, els canvis en el relleu i l'erosió van determinar-ne les formes característiques, on n'hi encara avui una fauna variada i una flora amb algunes plantes autòctones, com la corona de reina o l'orella d'os.

_ 02

La potència orogràfica i estètica de la muntanya de Montserrat ha fascinat al llarg dels segles tota mena de persones, des dels primers eremites i monjos fins als artistes del segle XXI. Molts pintors han especulat de diferents maneres amb les seves formes capricioses i els efectes que hi produeix la llum al llarg del dia, filtrada pels agents atmosfèrics. Un dels que en tragué més partit fou Joaquim Mir, d'altra banda, un autor

molt característic de la col·lecció del Museu de Montserrat.

_ 03

El monestir de Ripoll, fundat el 879 per Guifré el Pelós, comptava entre els seus béns les esglésies situades «en el lloc que anomenen Mont Serrat», llavors en terra de frontera amb l'emirat de Còrdova. L'any 933 consta l'existència dalt de la muntanya de les ermites de Sant Iscle (conservada amb alteracions) i de Santa Maria, que al cap d'un segle esdevingué seu d'un nou monestir. No és impossible que fossin hereves d'antics eremitoris ja existents.

_ 04

La llegenda de fra Garí, les primeres versions de la qual remunten al segle XIII, és l'adaptació local d'una vella història siríaca que presenta el tòpic de l'home animalitzat pels seus pecats i finalment redimit per Déu. Volent situar els fets en temps de Guifré el Pelós, aquesta llegenda pietosa transmet, no obstant això, un fons de veritat: l'eremitisme (i, per tant, el monaquisme) és un fet fundacional de Montserrat.

_ 05

L'església de Santa Cecília de Montserrat era potser en origen una altra de les antigues ermites de la muntanya. L'ambiciós abat Cesari, que volgué fer-se arquebisbe de Tarragona, va fundar-hi un monestir l'any 945 amb l'ajut dels comtes de Barcelona i el permís del bisbe de Vic: aquesta làpida ho commemora. Santa Cecília s'apropià de les esglésies del vessant sud de la muntanya fins que el monestir de Ripoll les va reclamar i recuperar l'any 1022.

Hæc domus est sancta La fundació

Ara fa mil anys, sota el govern de l'abat i bisbe Oliba, s'erigia a l'ermita de Santa Maria de Montserrat una petita comunitat monàstica

dependent del monestir de Ripoll. Poc després s'hi començava a construir una nova església romànica on els monjos poguessin celebrar la missa i cantar l'ofici diví. Donaven principi a una història destinada a durar més d'un mil·lenni.

_ 06

Sant Benet de Núrsia (480-587) és considerat el pare del monaquisme occidental. Vers l'any 540 va escriure una regla per a la vida comuna dels monjos basada en el treball, la lectura de la Bíblia i el res de l'ofici diví, que pels volts del 800 els sobirans carolingis van estendre a tots els monestirs de l'Imperi franc. La regla de sant Benet, per tant, també va ser el text de referència als cenobis de la Marca Hispànica, com el de Ripoll i les seves cases dependents, com la de Montserrat.

_ 07

Oliba (971-1046), tercer fill del comte de Cerdanya-Besalú, governà al Berguedà i al Ripollès abans de fer-se monjo de Ripoll (1003). Cinc anys després era escollit abat d'aquell monestir i del de Cuixà i, el 1018, ordenat bisbe d'Osona. Va ser un dels personatges més rellevants del seu temps als comtats catalans en termes religiosos, culturals i polítics. Com a abat de Ripoll, el 1022 va reclamar a Santa Cecília les esglésies de Montserrat davant els comtes de Barcelona, que li van donar la raó.

_ 08

La figura d'Oliba va ser recuperada pels literats i historiadors entre els segles XIX i XX, tot projectant al segle XI la identitat catalana construïda per la Renaixença. Des de Montserrat, el P. Anselm M. Albareda hi va contribuir amb una monumental biografia publicada el 1931. És natural que des de llavors fos necessari representar-lo normalment amb l'aspecte d'un abat del segle XX. Les nombroses imatges contemporànies, obra de diferents artistes de renom, en donen testimoni.

Un cop guanyat el plet contra Santa Cecília, Oliba va assegurar la possessió del vessant sud de la muntanya tot fundant a l'església de Santa Maria una petita cel·la monàstica. El 1025 (i potser l'any anterior i tot) ja consta que hi vivien uns monjos, sens dubte vinguts de Ripoll. Ramon de Capmany va evocar llur arribada en aquest dibuix ple de frescor, que fa contrastar la senzillesa imaginada d'aquella fundació amb la gran significació del Montserrat del segle XX.

_ 09

Un document de 1036 revela que s'estava construint una nova església a Montserrat. Se sap que tenia una sola nau i se la pot imaginar amb els trets propis de la primera arquitectura romànica a Catalunya. No consta quan es va consagrar, però és segur que llavors es van posar dins del seu altar algunes relíquies, semblants a les que hi havia en aquestes lipsanoteques de Santa Maria de Banyeres del Penedès, on Ripoll va fundar un altre priorat a finals del segle XII.

_ 10

L'ofici diví és el centre de la vida monàstica: una donació de 1027 diu que a l'incipient monestir ja s'hi cantaven misses. Els monjos fundadors degueren portar des de Ripoll els llibres litúrgics necessaris; més tard en van arribar d'altres, com l'antifoner i oficiar que l'any 1082 donava el clergue Amat en fer-se monjo. No n'ha sobreviscut cap, però aquest sacramentari andorrà de vers 1150 conservat a Montserrat, un dels més antics d'àmbit català, dona una idea de com devien ser.

_ 11

La muntanya de Montserrat era un lloc estratègic fins i tot després d'haver-se'n assegurat la repoblació, perquè hi confluïen els límits dels comtats i bisbats d'Osona i de Barcelona. De fet, l'ermita de Sant Miquel, ben visible des del monestir i darrera aturada del camí que hi pujava des del sud, pertanyia al bisbat i comtat de Barcelona i era possessió dels seus vescomtes. Ripoll la va adquirir l'any 1093 a fi de protegir,

consolidar i augmentar els dominis de la cel·la de Santa Maria.

Stella splendens in monte El creixement del santuari

Des de finals del segle XII, al petit monestir de Santa Maria es van començar a enregistrar miracles de la Mare de Déu. La notícia d'aquests prodigis es va escampar de seguida i va fer créixer molt la fama del lloc i de la imatge: al segle XIII, el rei Alfons X de Castella ja li dedicà una de les seves *Cantigas*. Els pelegrins de tota mena cada cop eren més nombrosos. La condició de santuari marià, doncs, fou també des dels primers segles un dels trets fonamentals de Montserrat, com ho és encara avui.

– 12

Malgrat la llegenda medieval sobre una troballa miraculosa al segle IX, la santa imatge és en realitat una de les millors talles romàniques catalanes, potser derivada de la que hi havia hagut a Ripoll. El rostre, originalment clar, es va anar enfosquint per l'alteració dels pigments i el fum de les llànties fins que, en un cert moment, es va creure que sempre havia estat negre. El nen i les mans són restituïts.

– 13 i 14

Vers 1170 s'afegí a l'església una portalada esculpida (avui reubicada a l'atri de la basílica), obra d'un taller relacionat amb l'antic claustre romànic de Sant Joan de les Abadesses. Aquesta imatge de Maria i el Nen segurament

en presidia el timpà; en un capitell es reconeix l'escena del Pecat Original i, a l'inici d'una arquivolta, l'Anunciació i la Visitació, de manera que el conjunt devia presentar Maria com a nova Eva.

– 15 i 16

Molts fidels compartien el desig de romandre sempre a prop de la Moreneta i gaudir de la seva protecció, ni que fos espiritualment des de casa estant. El 1223 s'erigia oficialment la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, destinada a institucionalitzar aquesta voluntat; la primera inscrita fou la reina Elionor, esposa de Jaume I. Els sobirans de la Corona d'Aragó i, més tard, els reis d'Espanya en van ser membres; molts tingueren a les mans un ciri de Montserrat en el seu llit de mort.

– 17

Els nombrosos pelegrins que pujaven a Montserrat per a implorar favors a la Moreneta o donar-li gràcies passaven la nit a l'església o a l'atri, sovint cantant i ballant. *El Llibre Vermell*, miraculosament salvaguardat al llarg dels segles, va ser escrit a finals del segle XIV com a guia per als monjos que els acollien. A més de belles miniatures, conté, entre d'altres, una crònica dels miracles, un tractat sobre la confessió i deu cants en llatí, occità i català dels quals només dos són recollits en altres fonts.

– 18

L'altar de l'esglesiola romànica on es venerava la Moreneta aviat es va anar omplint d'exvots. Les llànties d'oli, documentades des de finals del segle XII, il·luminaven l'espai i també hi feien simbòlicament presents els donants, igual que els ciris d'un cert pes o, com era costum a l'època, de l'alçada de la persona. Per ambientar la visita a Montserrat de Pere el Gran per demanar ajut a la Moreneta en la guerra contra França (1285), Oleguer Junyent s'inspirà en l'interior de Santa Cecília i hi pintà un altar bigarrat d'ofrenes i llums.

Pastores dabo vobis

Dels grans priors als primers abats

Als segles XIII i XIV, els priors de Montserrat van treballar per la consolidació de les possessions del monestir i la millora de les instal·lacions, en correspondència amb la fama creixent del santuari. Aquesta prosperitat donà lloc a un llarg procés per obtenir la condició d'abadia independent de Ripoll.

– 19

Montserrat va tenir molts priors il·lustres, com Bernat Salvador (1284-1299), que inicià el moviment d'emancipació de Ripoll, o el cardenal Joan d'Aragó (1328-1334), que va protegir el monestir, però no hi residí. El seu successor, Ramon de Vilaragut (1334-1348), edificà una luxosa residència prioral a Monistrol, fundà una capella a la base del campanar de l'església i al davant hi va fer construir uns espaisos porxos per aixoplugar els pelegrins, més tard anomenats *claustre dels Llangardaixos* a causa dels cocodrils oferts com a exvots que s'hi podien veure.

– 20

La notorietat de Montserrat i la devoció que suscitava van fer créixer el seu tresor: la reina Maria de Xipre (1315-1322) va donar una imatge d'argent de Maria, feta per Duccio de Siena; el cardenal i prior Joan d'Aragó, vers 1330, relíquies de santa Úrsula i les seves companyes; la reina Elionor de Sicília (1349-1375), un calze amb patena d'or i esmalts; el rei Joan I i el seu fill Martí, un retaule de plata. No en queda res; aquest calze de plata procedent de Sant Pere de les Puel·les en dona una idea.

– 21

L'afluència de pelegrins a l'església i als nombrosos altars secundaris que s'havien anat

fundant va obligar a ampliar-la: a partir de 1327 s'hi van afegir dues naus laterals i un cor elevat als peus, i a partir de 1339, un nou campanar. També es milloraren les estances on, a voltes, residien els sobirans: la reina Elionor de Sicília (1349-1375), esposa de Pere III, passava a Montserrat llargues temporades, i el seu fill Joan I (1387-1396) feu posar llars de foc a les seves cambres.

– 22

L'any 1409, el papa Benet XIII, per guanyar-se el suport de la comunitat en el Cisma d'Occident, erigia Montserrat en abadia independent. Entre els seus cinc primers abats hi hagué el cardenal Giuliano Della Rovere, futur papa Juli II, l'únic que no trepitjà mai el monestir perquè visqué principalment a Itàlia. Tanmateix, va afavorir Montserrat amb la construcció d'un nou claustre gòtic, contractat el 1476 i afegit al costat nord dels pòrtics del prior Vilaragut, del qual es conserven dues ales.

– 23

La devoció a Montserrat continuà sota els Trastàmars, també a les branques col·laterals de la família. Hipòlita Sforza, esposa d'Alfons II de Nàpols, net d'Alfons el Magnànim, deixà a Montserrat aquest llibre d'hores de gran luxe que havia adquirit a França. És obra de Jean Bourdichon, un dels millors miniaturistes de l'època, i un dels pocs manuscrits de l'antiga biblioteca de Montserrat que ha aconseguit arribar fins als nostres dies.

Alius te cinget

Sota el signe de Valladolid

Al segle XV, a Montserrat, com en altres monestirs, les ingerències polítiques i la gestió deficient de les rendes no creaven un bon marc per a la vida espiritual.

Es pensà de corregir aquests problemes tot fent-hi venir a viure monjos de monestirs reformats, però finalment l'abadia fou completament sotmesa a la de San Benito de Valladolid. Això va dividir la comunitat durant tres segles, tot i que alhora hi dugué personatges rellevants com Garcia Jiménez de Cisneros, que en van renovar l'espiritualitat.

_ 24

Ferran el Catòlic, rei d'Aragó i de Sicília i espòs d'Isabel, reina de Castella, compartia amb l'abat Joan de Peralta (1483-1493) la voluntat de reconstruir i reformar Montserrat. Però, malgrat les idees inicials de dur-hi monjos de Montecassino, Santa Justina de Pàdua o Sant Benet de Valladolid, el rei optà per la plena submissió a aquesta darrera abadia, que ho requeria per a implementar-hi la reforma. L'arribada dels castellans, d'observança més estricta i que no coneixien la llengua del país, va fer que els locals, contraris a la subjecció, abandonessin el monestir.

La congregació benedictina reformada de Sant Benet de Valladolid es caracteritzava per una vida monàstica més austera, per la clausura perpètua amb separació estricta dels laics i per l'abolició del càrrec d'abat en benefici de priors escollits per tres anys. Montserrat obtingué de seguida la restauració del càrrec abacial, però amb elecció triennal. En les representacions artístiques, la imatge del monjo castellà reformat sol caracteritzar-se per una forma particular de la caputxa de l'hàbit, ampla i amb les puntes caigudes sobre el pit.

_ 25 i 26

Garcia Jiménez de Cisneros, primer abat sota el regiment val·lisoletà (1493-1510) i cosí del cardenal, inquisidor i regent de Castella Francisco de Cisneros, va saber adaptar el rigor de la reforma al caràcter propi de Montserrat

amb tant d'èxit que fins revifà l'espiritualitat dels monjos. El seu *Exercitatorio de la vida spiritual* (1500) és un tractat en la línia de la *devotio moderna* que proposa una interiorització de la vivència religiosa. Fou estampat a la impremta que Cisneros promogué a Montserrat mateix, cosa que fa del monestir un dels llocs d'edició més antics d'Europa. També en va millorar les instal·lacions.

_ 27

Pedro de Burgos, membre d'un llinatge noble castellà i amb una sòlida formació acadèmica, va ser el tercer abat val·lisoletà de Montserrat (1512-1536). Durant els vuit triennis del seu abadiat, a més d'ampliar l'església i reformar altres edificis, impulsà la impremta montserratina, on feu publicar nombroses obres de caire litúrgic, unes constitucions de la congregació de Valladolid i també la primera història del monestir, publicada juntament amb un recull de miracles de la Moreneta (1514).

_ 28

L'any 1522 pelegrinava a Montserrat Ignasi de Loiola, un soldat basc que havia quedat coix. Es confessà amb el monjo Joan Chanon, que li feu conèixer l'*Exercitatori* de Cisneros, i vetllà la nit del 25 de març davant la Moreneta; al cap d'un temps es retirà a Manresa. Dotze anys més tard fundava a París la Companyia de Jesús, institució clau en la història de l'Església i del món. Segons la tradició, sant Ignasi deixa al monestir la seva espasa, els seus vestits i un ase com a signe de canvi de vida.

_ 29

Els contactes de Montserrat amb l'entorn de la monarquia van afavorir que hi arribés de bona hora l'art renaixentista. Joan d'Aragó, comte de Luna i virrei de Nàpols, hi feu dur el seu sepulcre, esculpit en aquella ciutat (1508), igual que el del noble Bernat de Vilamarí (1516). L'observació d'obres italianes com aquestes influí en l'estil de l'escultor Damià Forment, autor del retaule major de Poblet i també d'un de nou per a Montserrat (1533-1535), patrocinat per l'emperadriu Isabel, esposa de Carles I.

Ædificavit sibi domum La renovació del monestir

A pesar de les dissensions internes de la comunitat, durant els segles moderns el monestir de Montserrat va viure una època d'esplendor. A la darrerria del segle *xvi* l'abat Bartomeu Garriga emprengué la construcció de la gran església actual, tot iniciant un impuls que havia de culminar amb la reconstrucció de les dependències monàstiques al segle *xviii*. Hi visqueren diversos monjos cèlebres per les seves contribucions a l'espiritualitat, la història, la ciència o la música.

– 30

A mitjan segle *xvi*, l'església romànica era insuficient per acollir dignament el culte dels monjos i l'afluència de pelegrins. Sobre una plataforma feta a finals del segle *xv* per a un projecte de nou monestir, l'abat Bartomeu Garriga va començar el 1560 les obres d'una nova església, que es va dedicar el 1592. El nou cor elevat a ponent, obrat per l'escultor Cristóbal de Salamanca, que va haver d'instal·lar el seu taller a Monistrol, tenia uns respatl·lers decorats amb imatges de sants entre columnes.

– 31

La manca d'entesa entre monjos catalans i castellans, de diferents sensibilitats culturals i polítiques, va fer perdurar la divisió de la comunitat. L'elecció alterna d'abats procedents de les corones d'Aragó i de Castella no aconseguí posar-hi remei; més aviat al contrari, perquè uns desfeien el que havien fet els altres. Durant les guerres dels Segadors i de Successió, s'intentà expulsar els castellans, els quals, en retornar, solien demanar al rei l'abolició de les poques prerrogatives que encara posseïen els catalans.

– 32 i 33

Malgrat les dificultats i els alts i baixos, l'època moderna a Montserrat va ser un temps d'esplendor intel·lectual i artístic. El monestir i les seves cases dependents comptaven amb un total de vora cent monjos, a més de beneficiats, ermitans i escolans. Hi excel·liren entre altres el venerable Josep de Sant Benet, l'arxiver i historiador Benet Ribas, els naturalistes Gerard Joana o Maur Ametller, els músics Joan Cererols, Anselm Viola, Narcís Casanovas o Antoni Soler i fins i tot un pintor de renom, Juan Andrés Ricci.

– 34 i 35

La devoció a la Moreneta dins i fora del país feia arribar molts exvots al monestir. Només se n'han conservat dos d'antics, úniques restes del vell tresor de l'abadia. El de cristall de roca és un regal del duc Vicenç Gonzaga de Màntua, conegut per haver protegit el poeta Tasso, el músic Monteverdi o el pintor Rubens. El calze i les canadelles van ser donades per l'emperador Ferran III d'Àustria com a agraïment per la seva victòria sobre les tropes del rei de Suècia l'any 1639.

– 36

Durant segles van viure a les ermites de la muntanya ermitans vinculats a la comunitat de monjos. Entre el segle *xi* i l'inici del segle *xix* se'n documenten més de 250. Es dedicaven a pregar i treballar en soledat; en les hores de meditació a vegades feien treballs manuals pietosos, com aquestes creus entallades, molt característiques. Desaparegueren amb la destrucció del monestir (1811) i només a partir de mitjan segle *xx* es tornaren a ocupar algunes ermites.

– 37

El 1755, sota l'abat Benet Argeric, es va començar a construir un nou estatge per als monjos —l'anomenada «mongia»—, que va definir l'actual atri de la basílica i va comportar la desaparició del que quedava de l'antiga església medieval, llevat de la portalada. El projecte es va completar amb unes noves estàtues per a les fornícules buides de la façana de l'església, encarregades el 1776 i col·locades finalment el 1811, poc abans del saqueig i destrucció del monestir.

Consurge hierusalem

Destrucció i renaixement

La Guerra del Francès va causar la destrucció del monestir i els intents de reprendre-hi la vida comunitària no van reeixir plenament fins entrat el segle XIX. Durant la segona meitat del segle, sota els abats Miquel Muntadas i Josep Deàs, aquell nou Montserrat va anar esdevenint un far de la Renaixença i del catalanisme. Mentrestant, l'església es restaurava segons els gustos artístics de l'època i anava obtenint el seu aspecte actual.

– 38

La revolta contra les tropes de Napoleó a Madrid, el 2 de maig de 1808, va donar principi a la Guerra del Francès, que durà fins al 1814. Un dels seus primers episodis a Catalunya van ser les dues batalles del Bruc (juny de 1808), on els francesos van ser derrotats. Més tard, aquests fets, considerats un miracle de la Moreneta, van donar lloc al mite del timbaler del Bruc i de la captura d'una àliga o estendard francès; en realitat, una falsificació, que durant molts anys es va poder veure al monestir.

– 39

La Junta de Defensa contra l'invasor va declarar el monestir de Montserrat plaça d'armes, fet que el va convertir en objectiu militar i el va condemnar a la destrucció. Entre juliol i octubre de 1811 i de nou el juliol de 1812, les tropes franceses van saquejar, cremar i enderrocar els edificis amb explosius; també van assassinar alguns monjos que no n'havien marxat. La major part del tresor i de l'arxiu i de la Biblioteca es va perdre per sempre. Les cicatrius d'aquest plafo de rajoles recuperat a l'ermita de Santa Anna, segurament

procedent de l'antiga sagristia del monestir, són testimonis d'aquell anorreament.

– 40 i 41

Després de les destruccions, els monjos van tornar a Montserrat i, malgrat les lleis desamortitzadores, hi van poder romandre com a capellans custodis del santuari. El 1827 hi arribà la col·lecció de pintura del canonge Yglésias, embrió del modern museu; en formava part aquesta magnífica pintura d'Antoni Viladomat, procedent del convent de Sant Agustí de Barcelona. Poc després, entre 1829 i 1831, l'arquitecte Antoni Cellers va restaurar l'església i el cor superior, en estil neoclàssic.

– 42

La Santa Imatge va ser profanada, però no destruïda, per les tropes franceses. El 1822 les autoritats liberals li van requisar les joies i la van dur a Barcelona. Tornà al monestir dos anys després, però el 1835, en vista de la crema de convents a Barcelona, la comunitat va amagar la imatge i va marxar sense perspectiva de tornar. Restà al monestir mig enrunat aquesta imatge, venerada per un germà llec, algun escolà i, més tard, un monjo prevere. L'existència de Montserrat penjava d'aquest fil tan prim.

– 43

La societat civil col·laborà de diferents maneres en la restauració de Montserrat. El 1857 es creava a Barcelona una Junta de Restauración Artística dedicada a aplegar fons per a la reconstrucció dels edificis. La Moreneta sortí del seu amagatall i tornà a la veneració pública. Segons el costum de l'època, la imatge era complementada amb jocs de vestimentes adaptades a la forma de l'escultura, com aquests de l'any 1862, donats per la reina Isabel II.

– 44 i 45

L'abat Miquel Muntadas (Capellades, 1809 – Montserrat, 1885) emprengué amb un gran esforç la restauració definitiva de Montserrat i aconseguí convèncer les autoritats d'ajudar-hi. El 1844 ocupà els edificis en ruïnes i reobrí l'escolania. El 1862 aconseguia que el monestir

s'unís a la congregació de Subiaco, fet que el desvinculava definitivament de Valladolid i restaurava l'elecció d'abats vitalicis. El 1872 Muntadas i Romaní endegà una reforma integral de l'església que, a grans trets, li donà l'aspecte actual.

– 46, 47 i 48

Eclesiàstics com Jaume Collell, Fèlix Sardà i Salvany i Jacint Verdaguer van impulsar la identificació de Montserrat amb el catalanisme de signe catòlic. El punt àlgid van ser les festes del mil·lenari de la troballa llegendària de la Moreneta (1880) i la seva coronació com a patrona de Catalunya (1881), celebrades amb la benedicció del papa Lleó XIII, que concedí a l'església abacial el títol de basílica. La corona i el ceptre que llavors s'imposaren a la Santa Imatge es van pagar per subscripció popular. Amb els mateixos ideals, el 1899, Josep Torras i Bages fundava la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat.

– 49

En la reforma del cambril (1872-1887), encomanada per l'abat Muntadas als arquitectes Francisco de Paula del Villar y Lozano i Francesc de Paula del Villar i Carmona, pare i fill, hi va intervenir també un jove Antoni Gaudí, responsable de molts detalls decoratius d'aquest espai exuberant. El resultat és un bon exemple del gust historicista i eclèctic de l'època, que aquí barreja trets neoromànics i neogòtics evocadors del passat medieval. Un estil semblant va determinar les obres de l'església abacial.

– 50 i 51

L'abat Josep Deàs (Sant Pol de Mar, 1837 - Montserrat, 1913), majordom durant l'abadiat de Muntadas, s'esforçà a reduir les despeses de la restauració de l'església i a aconseguir mecenatges que ajudessin a cobrir-ne el cost, bo i topant sovint amb el criteri dels arquitectes Villar. S'oposà —infructuosament— a la construcció del cremallera, entès com un factor de mundanització de Montserrat. També viatjà a les Filipines a fundar-hi un monestir dependent.

– 52

En aquest plafó, la imatge de la Moreneta, encara amb els vestits tradicionals, s'adapta a l'estètica del Modernisme, estil que va florir a Montserrat sota l'influx de la Renaixença. També predomina al Rosari Monumental que ressegueix el camí de la Santa Cova, construït entre 1896 i 1916 per impuls del canonge Collell i pagat per subscripció popular. Els quinze misteris són obra d'alguns dels arquitectes i escultors catalans més rellevants del moment, com ara Antoni Gaudí, Josep Puig i Cadafalch, Josep Llimona o els germans Vallmitjana.

Stat crux dum volvitur orbis Anhels i inquietuds

Gràcies als fruits d'una restauració ja consolidada, Montserrat va fer contribucions decisives a la florida cultural de Catalunya dins el primer terç del segle XX, sobretot en la seva dimensió cristiana. Però la Guerra Civil ho estroncà traumàticament, en primer lloc amb l'assassinat d'una vintena de monjos. Malgrat això i el clima opressiu de la postguerra, la ràpida represa d'una intensa activitat espiritual, artística i cultural en català de seguida va tornar a fer de Montserrat un punt de referència per al país.

– 53 i 54

Antoni M. Marcet (Terrassa, 1878 – Montserrat, 1946), elegit abat coadjutor de Deàs el 1912, continuà l'obra dels seus predecessors: encarregà a Puig i Cadafalch la renovació de la biblioteca (1917), el claustre i el refetor (1925) i les places (1926-1930), a més d'un projecte de façana que no s'executà (1919). Alineat amb les tesis del

bisbe Torras i Bages i proper a la Lliga, estengué l'ús del català a tots els àmbits possibles de la vida i l'acció del monestir, fet que comportà tensions durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1926). Els seus darrers anys estigueren marcats per la Guerra Civil, en què moriren vint-i-tres monjos, i per l'obligació de dialogar amb el règim vencedor.

_ 55, 56, 57 i 58

Durant l'abadiat de Marçet i amb l'esforç de molts monjos, Montserrat va fer grans avenços en la cultura cristiana en català. Bonaventura Ubach (Barcelona, 1879 – Montserrat, 1960), biblista a Jerusalem i a Roma, emprengué una ambiciosa traducció de la Bíblia, acompanyada de materials arqueològics i etnològics que feren créixer el Museu. Gregori M. Suñol (Barcelona, 1879 – Roma, 1946), director de música a Milà i a Roma, introduí el cant gregorià reformat pels monjos de Solesmes i organitzà el I Congrés Litúrgic de Montserrat (1915), que feia present a Catalunya el Moviment Litúrgic. Anselm M. Albareda (Barcelona, 1892-1966), historiador i arxiver, cardenal i prefecte de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, va promoure la recuperació de la impremta montserratina (1918) i va escriure una història de Montserrat encara vigent i la primera biografia moderna de l'abat Oliba (1931).

_ 59 i 60

A l'inici de la Guerra Civil, Montserrat va ser protegit pel Govern de la Generalitat. Més tard s'hi refugiaren figures com Manuel Azaña i Lluís Companys i el 1938 fins i tot s'hi van reunir les corts republicanes que hi van aprovar l'Estatut d'Autonomia de Galícia. Ja sense els monjos, s'hi va instal·lar un hospital militar i la impremta va ser utilitzada per Ediciones Literarias del Ejército del Este, que hi va editar obres de César Vallejo o Pablo Neruda destinades a formar els combatents i donar-los ànims.

_ 61

Durant la Guerra Civil, tot i que la comunitat es va dispersar, van morir vint-i-tres monjos. Vint-i-un van ser assassinats per la seva condició de religiosos cristians: són, pròpiament, els «màrtirs

de Montserrat». Dos més moriren exercint de sacerdots dins de l'exèrcit revoltat, enviats per Marçet. En la seva memòria, l'any 1944 s'encarregà aquesta escultura del Bon Pastor a l'escultor Manolo Hugué.

_ 62

La idea de dignificar el cambril de la Moreneta amb un nou tron de plata sorgí el 1944, arran del centenari del restabliment del monestir, però les festes d'entronització solemne de la imatge no tingueren lloc fins al 1947. Proposades com a signe de reconciliació nacional entorn de Montserrat, foren el primer gran acte públic de la postguerra en què s'emprà la llengua catalana, cosa que comportà grans tensions amb el règim. L'àmplia adhesió popular, a més, renovà l'antic costum d'oferir llànties votives, entre les quals la del Barça, donada aquell mateix any.

_ 63 i 64

Aureli M. Escarré (l'Arboç, 1908 – Barcelona, 1968), un dels primers monjos que retornà a Montserrat el 1939 a fi de garantir la continuïtat del monestir, fou elegit coadjutor de l'abat Marçet el 1941. Basà el seu govern en el benedictinisme, la romanitat, el cant gregorià i el tomisme; promogué la formació dels monjos, la litúrgia i les arts. Malgrat una entesa inicial amb el règim, se n'anà distanciant per la defensa de la cultura catalana. Això, sumat a problemes de salut i a qüestions internes de la comunitat, motivà l'elecció de Gabriel M. Brasó com a coadjutor (1961) i, finalment, l'exili d'Escarré a Itàlia (1965).

_ 65 i 66

L'abat Escarré completà el monestir amb les obres de la sagristia (1941-1945), del cambril amb els seus accessos (1943-1951) i de construcció de la façana i embelliment de l'atri (1942-1952). Els seus artífexs de capçalera foren l'arquitecte Francesc Folguera, de tendència racionalista, i el pintor Josep Obiols, inspirat en l'estètica paleocristiana. El gust d'Escarré per l'esplendor de la litúrgia es plasmà també en nombrosos ornaments per al culte, molt característics de l'ambient de restauració que es respirava durant la postguerra.

_ 67, 68, 69 i 70

D'ençà de mitjan segle xx, en un esperit que s'anticipava al Concili Vaticà II (1962-1965), tingueren lloc a Montserrat innovacions litúrgiques, no sense polèmica. El 1957 es renovava l'àmbit de l'altar major, consagrat el 1959, que permetia la celebració de cara a l'assemblea i facilitava el seu ornament amb un esplèndid frontal esmaltat. El 1965, ja sota el govern de l'abat Gabriel M. Brasó (1961-1966), tingué lloc el II Congrés Litúrgic de Montserrat, que celebrava els cinquanta anys del primer i rebia les noves directrius litúrgiques de Roma.

_ 71 i 72

Especialment al final del règim franquista i en coherència amb la promoció de la cultura catalana, Montserrat fou també un lloc d'empareda del catalanisme polític. Un esdeveniment de gran ressò, el desembre de 1970, fou la tancada al monestir de 300 intel·lectuals i artistes catalans en protesta per les penes de mort dictades per un consell de guerra a Burgos. Malgrat l'amenaça d'assalt policial, la tancada perdurà tres dies gràcies a la protecció de l'abat Cassià M. Just (Barcelona, 1926 - Montserrat, 2008), que regí el monestir en els anys de transició i consolidació democràtica (1966-1989).

Mille anni tanquam dies quæ præterit Cap al segon mil·lenari

Durant el darrer mig segle, enmig d'un món canviant, Montserrat ha continuat fidel al seu caràcter de lloc de trobada per a la gent de Catalunya i d'arreu, des de les figures més notables fins a tota mena de pelegrins. El rellevant paper cultural de les Publicacions, del Museu i de l'Escolania, la restauració de l'església i de l'orgue,

l'acollida dels nombrosos visitants i la Fundació Abadia de Montserrat 2025 són alguns dels mitjans amb què el monestir i santuari persevera al servei de tothom, a punt d'iniciar el segon mil·lenari de la seva història.

_ 73

Gràcies a l'acció de molts membres de la seva comunitat monàstica, en els darrers cinquanta anys Montserrat ha continuat essent un fogar cultural de primer ordre, tenint com a centre la cultura cristiana. Moltes d'aquestes contribucions i d'altres de rellevants procedents de fora del monestir han estat difoses per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, dirigides pel monjo P. Josep Massot i Muntaner entre 1971 i 2022. És una de les editorials més antigues del món, car enfonsa les arrels en la impremta instal·lada al monestir per l'abat Cisneros el 1499; entre d'altres, publica la revista Serra d'Or des de 1955.

_ 74 i 75

Com en els seus primers segles, Montserrat continua atraient des de celebritats internacionals fins a la persona discreta que ve d'excursió o a dur-hi un exvot. Entre les primeres es pot esmentar la líder comunista Dolores Ibárruri, anomenada «la Pasionaria»; el papa Joan Pau II, que visità el santuari el 1982 enmig d'un terrible temporal; aquell mateix any, el Dalai Lama o, més recentment, Barack Obama i Steven Spielberg. L'any 2024 van visitar Montserrat més de dos milions de persones.

_ 76, 77, 78 i 79

Montserrat no ha deixat de ser un lloc de creació artística i d'inspiració per als més prestigiosos artistes plàstics de dins i de fora de Catalunya. El Museu de Montserrat, dirigit pel P. Josep de Calassanç Laplana entre 1978 i 2022, conserva obra dedicada o donada per autors com Pablo Picasso, Joan Miró, Antoni Tàpies o Josep Maria Subirachs. Darrerament, el pintor irlandès Sean Scully ha fet present la seva obra de ressò

internacional a l'antic monestir de Santa Cecília, revitalitzat des del Museu com a centre de reflexió sobre art i espiritualitat.

– 80 i 81

L'Escolania de Montserrat és, des de fa 700 anys, un cor al servei de les celebracions litúrgiques del monestir integrat per una cinquantena de nens que estudien a les seves instal·lacions. A més, avui és una coral de fama internacional que periòdicament fa gires de concerts arreu del món. El prestigi de l'Escolania està lligat a la tradició musical de Montserrat, que es remunta a l'edat mitjana, i més recentment a la tasca de regeneració del cant litúrgic en català protagonitzada a la darrereria del segle xx per monjos com Ireneu Segarra, Gregori Estrada o Odiló Planàs.

– 82

Havent superat els violents incendis de 1986 i el terrible aiguat de l'any 2000, Montserrat s'ha esforçat a complir el seu primer mil·lenni amb les instal·lacions posades al dia. L'any 1992, durant l'abadiat del P. Sebastià Bardolet (1989-2000), s'enllestia la restauració de l'església, que en millorà la il·luminació tot enretirant un pis afegit, i es reformà l'escolania (inaugurada el 2001). Sota el govern del seu successor, el P. Josep M. Soler (2000-2021), es va construir el nou orgue (2010) i es van remodelar les places (inaugurades el 2022). Des de 1997, la Fundació Abadia de Montserrat 2025, amb la vista posada en el mil·lenari, té l'objectiu de mantenir i promoure els valors seculars del monestir i santuari de Montserrat i de garantir l'acollida adient de visitants i pelegrins.

– 83

«Mil anys als vostres ulls són com un dia que ja ha passat»

Salm 90,4

